

SUPPLEMENT bij
Verhalen en gedichten

Bij het Onderwijsproject Joods Kindermonument Rotterdam

*wie wordt herinnerd
is niet spoorloos neergelegd
in vergeten zonder teken*

*om te gedenken
bindt een stalen lint
jullie bij ons leven*

*in de handen van ons hart
dragen wij jullie mee*

SUPPLEMENT bij

Verhalen en gedichten

Bij het Onderwijsproject Joods Kindermonument Rotterdam

© 2016 Onderwijswerkgroep van Stichting Joods Kindermonument

Over de verhalen, gedichten en andere teksten:
Tenzij anders vermeld zijn deze van Andries van der Wal.
Vormgeving: Dick van der Zee

Geachte leerkracht, beste collega's,

Naast de Handleiding 'Verhalen en gedichten' bij het Onderwijsproject 'Jij hoort in onze klas!' is een supplement verschenen met nieuwe verhalen. Op pagina 4 wordt daar wat meer over gezegd.

Ook vind je allerlei extra's: het omslag van een boek, foto's uit familiearchieven, scans uit een schooladministratie tijdens de oorlog, enz.

Wij leggen dit supplement in jouw handen! Ja, het kost tijd om je in te lezen en de lessen voor te bereiden. Maar het is zo bijzonder om met de jonge mensen die je nu toevertrouwd zijn, na te denken over het verleden, en: samen eruit te leren voor de toekomst!

Deze verhalen moeten verteld worden. Je hebt een heerlijk vak – onderwijs mogen geven aan jonge mensen! Jij en ik zijn er om deze verhalen te vertellen.

Ik wil allen die hebben bijgedragen door hun herinneringen te delen, foto's en illustratief materiaal ter beschikking te stellen, mee te denken tijdens het schrijven enorm bedanken.

Namens de Onderwijsgroep van Stichting Loods 24 Joods Kindermonument,

Andries van der Wal

Over de verhalen en gedichten	Pagina:
– ‘Buren waren zij’ – twee verhalen over Sally van Gelderen en Sara Levi uit de Van Vlooswijkstraat, verteld door ooggetuigen: klasgenoot en vriend Frans Pronk, en: J. Hogeweg, van wiens moeder Sara les kreeg;	5
– ‘Ino, het neefje van Leo’ – Ino Weissmann en Leo Meijer, twee neefjes. Ino woonde in Rotterdam, Leo in Zwijndrecht. De verhalen vullen elkaar aan;	10
– ‘De omgehakte stamboom’ – We horen het verhaal van familie Kaufmann en andere familieleden. Zij maakten deel uit van het eerste transport uit Loods 24. Familie, buren, klasgenoten uit Rotterdam – allemaal in diezelfde trein. Ook is er een lijst in met de namen van 150 kinderen, die achter hun naam de datum 5 augustus 1942 hebben staan – de dag dat zij in Auschwitz vermoord werden. Zie pag. 24;	14
– ‘Niet zomaar een klassenfoto’ - de bekende foto van klas 3 van de Joodse school aan de Molenwaterweg. Namen worden genoemd, aanvullende informatie wordt verstrekt over de leerlingen. E.e.a. aangevuld door Ben Herbergs, die put uit de leerlingenadministratie van een lagere school in de wijk Blijdorp;	20
– ‘Wat er na het maken van de klassenfoto gebeurd.’ - Twee verhalen die twee broers verbinden;	22
– ‘De namen van 150 Joodse kinderen onder de dertien jaar’ - lees met me mee, we noemen hen één voor één.	26

Buren waren zij

Twee Joodse kinderen uit de Van Vlooswijkstraat. Zij waren buren. De verhalen die je hoort, zijn herinneringen aan hun jeugd in de wijk Blijdorp. Over Sally van Gelderen vertelt Frans Pronk. Sally en hij zaten op dezelfde school. Ze waren vrienden, voetballen op straat en speelden in het Vroesenpark. Jac Hogeweg vertelt over Sara Levi. Zijn moeder gaf haar les, omdat haar ouders haar niet naar de Joodse school durfden te laten gaan. Sara en Levi - Joodse kinderen uit Rotterdam. Hun namen staan op het Joods Kindermonument. Luister je mee?!

Gewoon één van ons

‘Nu je die naam noemt, ik zie hem nog door de straat hollen met zijn kin vooruit, als een sprinter op de eindstreep van de 100 meter. Sally, ja, Sally van Gelderen. Hij woonde in de Van Vlooswijkstraat 13a en ik in de Sonmansstraat, op 128b. Vanuit mijn slaapkamer keek ik door de Van Vlooswijkstraat tot aan het Vroesenpark. Wij zaten allebei op de Daltonschool in de Bijlwerffstraat.’

Aan het woord is Frans Pronk. Hij groeit op in Rotterdam, in de wijk Blijdorp. ‘Het ontmoetingspunt voor kinderen was de straat. En wat doen jongens dan? Die voetballen er! Het straatvoetbal was het ontmoetingspunt. Eén van ons stond op de uitkijk voor jutten [d.i. Rotterdams voor agenten] en de anderen speelden. Nu ik je dit vertel, zie ik hem achter de bal aanrennen. Ja, kin vooruit!

Op 14 mei 1940 zagen we de Duitse bommenwerpers. Ze vlogen van rechts naar links over Blijdorp, van noord naar zuid en op lage hoogte. Van wat er zich in het centrum van de stad afspeelde, hadden we geen besef. We wilden, toen de sirenes gingen, eerst nog naar de schuilkelder tussen de Nobelstraat en de Sonmansstraat. Maar later keken wij geeneens meer op. Hoe Sally was? Gewoon, één van ons. Hij was altijd opgewekt en deed graag aan alles mee. Ons leven speelde zich af op straat en in het Vroesenpark, en we hadden lol.

Gek, terwijl ik dit allemaal opschrijf, zie ik het weer voor me. Mijn geheugen is eigenlijk een verzameling foto's en filmflitsen. Ik moet ineens denken aan die keer dat er veel mensen bij boekhandel Hummelman aan de Stadhoudersweg voor de deur stonden. Of er iets aan de hand was, weet ik niet, maar tussen de mensen stond Sally's vader. Hij was niet zo lang, en ik vond hem ... nogal oud. Tussen de wachtenden waren er meer zoals hij, dus met een davidsster op hun jas. Voor jou is dat gelukkig geschiedenis, maar ik moet er nog vaak aan denken.

Als ik door de straten van Blijdorp loop, kan ik niet vergeten, hoe door toedoen van Duitse soldaten en Rotterdamse politie medemensen en vriendjes in het holst van de nacht verdwenen. Hoe moet ik dat nu noemen? Zeg maar, dat ik hem ben kwijtgeraakt.’

Blijdorp – in die wijk van Rotterdam woonden Sally en Frans. Een nieuwbouwwijk waar Rotterdammers graag wilden wonen. Kort voor de oorlog stonden er veel huizen te huur. Het werd een uitwijkplaats of tijdelijke huisvesting voor burgers, ook voor Joodse inwoners, die door het bombardement hun huis kwijtgeraakt waren. Ook Joodse vluchtelingen vonden hier een plek.

Sally en Frans zaten op de Daltonschool in de Bijlwerffstraat. Ter vergelijking: op de openbare school van de Nolensstraat zaten 30 Joodse kinderen. Twintig van hen staan

Volgnummer van het stambuch.	NAMEN DER OUDERS.	VOORNAMEN DER KINDEREN.	WOONPLAATS.	DAGTEEKING DER GEBORTE.	KLASSE.	DAGTEEKING VAN		AANMERKINGEN.
						KOMST OP	VERTREK VAN	
~~13~~	~~Levi A.H. H. Schuyver~~	~~Levi W.~~	~~9 April '31 R'dam~~	~~Opv. Prinsensd.~~	~~15^e~~	~~23-4-'37~~		
~~14~~	~~Faankje C. W. de Ruijter~~	~~Stephanus Ph.~~	~~13 Feb. '31 R'dam.~~	~~"~~	~~41^e~~	~~"~~	~~2 Sept 41~~	~~MLD~~
~~15~~	~~Eles Greik A. Boerd.~~	~~Annie~~	~~23 Feb. '31 R'dam~~	~~Nobelstr. 11~~	~~107~~	~~"~~	~~2 Sept 41~~	~~MLD~~
~~17~~	~~M. C. de Vries E. H. Beem~~	~~Sally~~	~~22 Jan. '31 R'dam~~	~~v. Wroonkstr.~~	~~13^a~~	~~"~~	~~2 Sept 41~~	~~York.~~

vermeld op het Joods Kindermonument. Die dertig namen staan in een dik boek met daarin de leerlingenadministratie uit de jaren 1940-1942, bijgehouden door het toenmalige hoofd der school, de heer Kruijnk.

Die dertig kinderen hadden een rode 'J' achter hun naam. Wat doe je als een leerling vertrekt? Je houdt keurig bij waar ze heengaan. Soms staat er: 'vertrokken naar Amsterdam', een paar keren: 'naar Duitsland', en soms, bij het begin van het nieuwe schooljaar: 'Niet (meer) opgekomen.'

Schoolhoofd Kruijnk meldt van de een na de andere Joodse leerling op 2 en 3 september 1941 slechts: 'Niet opgekomen.' In de herfst van 1942 zijn alle Joodse kinderen van deze school verdwenen, respectievelijk vertrokken naar elders.

- Gebaseerd op herinneringen van Frans Pronk en e-mails van Ben Herbergs over de schooladministratie van de huidige Dalton-school ['De Margriet' in de Nolenstraat] in Rotterdam-Blijdorp; Leerkracht Mariet Herbergs-Brouwers (1947-2013) ontdekte kort voor haar overlijden bij toeval de 'J' en overige aantekeningen met rood potlood achter de namen van Joodse kinderen in de na de oorlog bewaard gebleven leerlingenadministratie van voormalig schoolhoofd Kruijnk. Het 'dikke' register werd, zonder dat het iemand ooit was opgevallen, met een rode kaft decennia lang jaarlijks één dag uit een kast gehaald: op 5 december, als 'Sinterklaasboek', voor het kinderschoolfeest in het gymnastieklokaal.
- Lees over het buurmeisje van Sally, Sara Levi, het verhaal 'Haar poppenwagentje bleef eenzaam achter.'

Gezin Antonie van Gelder

Antonie van Gelderen

Rotterdam, 8 september 1897

Auschwitz, 30 september 1942

gezinshoofd

Elisabeth Hendrika van Gelderen-van Beem

Amsterdam, 14 november 1904

Auschwitz, 5 augustus 1942

echtgenote

Sally van Gelderen

Rotterdam, 22 januari 1931

Auschwitz, 5 augustus 1942

zoon

Haar poppenwagentje bleef eenzaam achter

‘Wat ik jullie ga vertellen, gebeurde in 1943. Mijn ouders woonden toen met ons - we waren thuis met 11 kinderen - op Statenweg 80a. Mijn moeder, Maria Hogeweg-Post, had zich over een Joods meisje ontfermd. Sara was haar naam en ze was 9 jaar. Van haar ouders mocht zij niet meer naar de Joodse School aan de Molenwaterweg. Op bevel van de bezetter moesten Joodse kinderen daar naartoe. Zij vonden dat te gevaarlijk. Wie weet, zouden de kinderen onder schooltijd, zonder ouders, worden afgevoerd.

Ik was in 1943 12 jaar en maakte Sara dagelijks mee. Zij had donkere ogen en steil donkerblond haar. Als ik haar plaagde, reageerde zij altijd ad rem. Ze kwam bij ons thuis, omdat mijn moeder haar lessen gaf, die zij niet meer op school kon meemaken.

Haar ouders heetten Levi Levi en Lena Levi-van Praaga. Zij woonden in de Van Vlooswijkstraat 9b. Zij had een jonger broertje, Herman, die bijna 5 jaar oud was, en een oudere broer, Jakob. Van hem weet ik alleen, dat hij op woensdag 11 november 1942 in het kamp Mauthausen, dat in Oostenrijk ligt, overleden is. Hoe hij daar terecht is gekomen en waarom, is niet bekend. Op vrijdag 2 en donderdag 8 oktober 1942 waren er grote acties in Amsterdam, waarbij duizenden Joodse inwoners werden weggevoerd. Het kan ook, dat Jakob opgepakt is, omdat hij een van de vele anti-Joodse maatregelen van de bezetter overtreden had, en via Kamp Amersfoort op transport naar Mauthausen gesteld is.

Het is een frisse morgen in februari 1943 en niemand heeft rekening gehouden met wat er gebeurt. Sara is op dat moment bij mijn moeder, ze krijgt les en speelt wat met haar poppenwagen. Plotseling wordt er hard gebeld. Als de deur opengetrokken is – dat deden we met een touw dat langs de leuning liep, dan hoefden we niet de hele trap af om die

deur te openen - horen we een stem, die roept: 'Sara moet onmiddellijk thuiskomen.' Ze schrikt, staat op en holt naar huis. Haar poppenwagentje blijft eenzaam achter.

Verbijsterd kijkt mijn moeder haar na. Maar dan komt zij in actie. Zij is niet alleen angstig, nee, ze is ook woedend. Zij trekt haar jas aan en loopt via de Statenweg, waarbij ze langs de melkwinkel van de RMI komt, naar de Van Vlooswijkstraat.

Dan ziet zij het! Daarom moest Sarah naar huis! Aan het einde van de straat staat een zwarte overvalwagen voor het huis van familie Levi. Haar kwaadheid wint het van haar angst en zij gaat het huis binnen. Vader en moeder Levi, Sara en Herman zijn in de kamer. Zij ziet tassen en koffers met daarin de door de vijand voorgescreven bagage. Die moeten mee, als zij straks in de zogenaamde werkkampen in Polen moeten gaan werken.

Een in het zwart geklede politieagent verspert mijn moeder de weg. 'Mevrouw, u bent op verboden terrein. U mag niet in de woning van een niet-Ariër komen. U mag hier geen ogenblik blijven!' Verontwaardigd reageert mijn moeder: 'Vindt u het niet afschuwelijk om deze onschuldige familie op deze wijze op te pakken?' Kwaad kijkt de agent mijn moeder aan. 'Mevrouw, ik zeg het u nogmaals, verdwijnt onmiddellijk!'

Buiten bij de deur wacht mijn moeder op de dingen die komen gaan. Even later komen vader en moeder Levi, Sara en Herman naar buiten en worden de overvalwagen in gejaagd. Heeft Sara nog naar mijn moeder gekeken? Gezwaaid? Ik weet het niet. De wagen rijdt weg en is misschien direct naar Loods 24 gereden. Daar werden Joodse Rotterdamers verzameld om vervolgens met de trein naar Westerbork getransporteerd te worden. Vader en moeder Levi kwamen er op 13 februari 1943 terecht. De kinderen op 27 februari. Als ik 's middags langs het huis loop, is het door de politie verzegeld.

Eind maart 1943 is er post. Hé, een briefkaart. Oh, van Sara, gericht aan mijn moeder: Mevrouw Hogeweg, Statenweg 80a, Rotterdam-Centrum. Met potlood staat er: *'Beste mevrouw Hogeweg. We zijn samen op reis. Groetjes van Herman.'* Wij weten dat Sara, haar ouders en broertje op 17 maart in de trein naar Sobibor, een vernietigingskamp in Polen, gestapt zijn en daar op zaterdag 20 maart 1943 vermoord werden.

Waar de poppenwagen gebleven is, weet ik niet. Ik denk dat die op een bepaald moment weggedaan is. De briefkaart is nog lange tijd door mijn moeder in een dik boek in de boekenkast bewaard, maar waar die gebleven is, weet ik niet'.

Gebaseerd op gesprekken met Jac. Hogeweg; met dank aan Guido Abuys van Kamp Westerbork

Familie Levi Levi, Van Vlooswijkstraat 9b

Levi Levi

Rotterdam, 21 september 1899-Sobibor, 20 maart 1943
Gezinshoofd

Lena Levi-van Praaga

Rotterdam, 26 juni 1902-Sobibor, 20 maart 1943
Echtgenote

Jakob Levi

Rotterdam, 23 juni 1923-Mauthausen, 21 november 1942
Zoon

Sara Levi

Rotterdam, 6 juni 1933-Sobibor, 20 maart 1943
Dochter

Herman Samson Levi

Rotterdam, 2 september 1938-Sobibor, 20 maart 1943
Zoon

Op 13 februari 1943 kwamen vader en moeder Levi in Westerbork aan. Sara en Herman arriveerden er op 27 februari. Transport 3 Westerbork-Sobibor vertrok op woensdag 17 maart 1943 en telde 964 personen. Het hele gezin werd op 20 maart 1943 omgebracht in Sobibor. Eén persoon overleefde dit transport en de oorlog, Alex Cohen uit Groningen.

N.B.

Op nr.9a woonde familie Van Leeuwen, in hetzelfde portiek als familie Van Gelderen

Abraham van Leeuwen,

Rotterdam, 26 november 1872-Auschwitz, 15 oktober 1942
Gezinshoofd

Anna van Leeuwen-Ossendrijver

Rotterdam, 5 maart 1871-Auschwitz, 15 oktober 1942
Echtgenote

Levie van Leeuwen

Rotterdam, 21 februari 1905-Auschwitz, 30 september 1942
zoon

Meijer van Leeuwen

Rotterdam, 6 juli 1915-Auschwitz, 30 september 1942
Zoon

Eén kind dat nog thuis woonde, heeft de oorlog overleefd.

Ino, het neefje van Leo

Je ziet een klein kind in een rieten wagen, gefotografeerd in een tuin of park. Een foto, zoals je die tegen kunt komen in een familiealbum. Zo heb jij waarschijnlijk ook foto's van jezelf.

Ik wil je graag meer over hem vertellen. Ja, ik zei 'hem', want het is een jongen. Zijn naam? Ino Izaak Ferdinand Weissmann, ik denk dat ze hem Ino genoemd hebben. Een Joods kind uit Rotterdam.

Zijn ouders waren blij met de geboorte van hun eerste kind.

De Heer en Mevrouw	3424
A. WEISSMANN—MEYER	
geven met groote blijdschap	
kennis van de geboorte van hun	
Zoon	
INO IZAAK FERDINAND	
Rotterdam, 23 Februari 1942.	
Stadhoudersweg 121 a.	
Tijdelijk adres: Isr. Zieken-	
huis, Schietbaanlaan 42.	

Als je op de data van dit krantenbericht let, weet je dat misschien het verhaal een bepaalde kant opgaat. Het is de tijd van de Tweede Wereldoorlog. Wat betekende dat voor gezinnen, families en burens? Op 10 mei 1940 vielen de Duitse legers Nederland binnen. Je weet dat op 14 mei 1940 Rotterdam gebombardeerd werd.

Niet langer maakten Nederlanders zelf uit hoe het in het land toging, de bezetter maakte de dienst uit. Nederlanders, ook Joodse Nederlanders, kregen met allerlei maatregelen te maken. Een lijstje van zaken waar Joodse mensen mee te maken kregen: in 1941 niet meer naar de bioscoop, de radio inleveren, als joods kind naar aparte scholen, niet meer zwemmen, naar de bibliotheek of de dierentuin; in 1942 een jodenster dragen, de fiets in-

leveren, niet meer telefoneren, niet meer op een bankje in het park zitten; in 1943 niet meer mogen leven in Nederland.

Joodse kinderen mochten op een gegeven moment niet meer blijven op de basisschool die zij bezochten. Zij moesten naar Joodse scholen. Soms moesten zij daarvoor heel ver lopen. Truus Gans-de Hartog - toen een meisje dat nu bij jou in de klas zou kunnen zitten - vertelde, dat zij elke dag met haar zusje van het huis aan het Toepad - in de buurt waar nu de Van Brienoordbrug ligt - naar de Molenwaterweg liep – vlakbij het Centraal Station , waar de enige Joodse basisschool van de stad stond.

Joden werden verplicht een jodenster op hun kleding aan te brengen. En op een bepaald moment kwam de oproep dat zij zich moesten melden om in Duitsland te gaan werken. Denk jij bij een baby als Ino aan *werken*?

De oproep om zich te melden in Loods 24, de verzamelplaats in Rotterdam-Zuid, viel ook in de brievenbus van Stadhoudersweg 121a, waar de familie Weissmann woonde. Wacht, dat heb ik nog niet gedaan, ik stel hen aan je voor!

Ino's vader was Abraham (roepnaam: Aby) Weissmann, een Nederlander van oorsprong, die op 25 februari 1902 in Grimsby, een stadje in Engeland, geboren was. Hij had, door zijn geboorte, een dubbele nationaliteit: de Nederlandse en de Britse. Daarom had hij ook twee achternamen: Weissmann en, op zijn Engels, Wiseman.

Ino's moeder was Eva Esther Weissmann-Meijer. Op de foto uit ongeveer 1925 zit zij rechts naast haar broer, Herman Meijer. Je ziet ook haar zussen Esther Kaatje (Stella) helemaal links en naast haar Betty Rosette.

Door haar huwelijk had Eva dus ook twee nationaliteiten. Wij weten niet waarom, maar begin 1943 zat Abraham al in Kamp Westerbork en waren zijn vrouw en hun zoontje nog thuis in Rotterdam. Begin 1943 werd Aby vanwege zijn Britse paspoort geruild tegen Duitse krijgsgevangenen en kwam hij uiteindelijk in Engeland terecht. Op 31 maart 1943 arriveerden moeder en zoontje alsnog in Kamp Westerbork.

Wat ik je nu ga vertellen, is bijzonder. Niet zo lang geleden is er een brief gevonden, die zo'n 70 jaar geleden, op 29 april 1943, door de broer van Ino's moeder geschreven werd. Hij was apotheker en had in Kamp Westerbork een apotheek opgezet. Om medicijnen te bestellen en op te halen mocht hij geregeld het kamp uit. In Kamp Westerbork was namelijk ook een ziekenhuis en patiënten hebben nu eenmaal medicijnen nodig.

Herman Meijer was dus Ino's oom. In de brief aan zijn moeder en zus Betty schrijft hij over iets heel verdrietigs. Ino was 'flink ziek' geworden. Herman was nog maar net terug in het kamp, toen hij geroepen werd. 'Kom direct naar het ziekenhuis! Ino's toestand is verergerd.' Helaas kwam hij te laat. Het kleine mannetje was in het bijzijn van zijn moeder aan dysenterie overleden. Het was 24 april 1943. De volgende morgen heeft Herman alles geregeld en werd Ino op 30 april 1943 gecremeerd. De urn met zijn as is een maand later op de Joodse begraafplaats in Diemen bijgezet.

Herman was er trots op dat hij de enige was, die het kleine kereltje uit het kamp uitgeleide deed. Op het Joods Kindermonument in Rotterdam staat achter zijn naam '1 jaar.'

Kort na Ino's overlijden heeft zijn moeder, Eva Esther Weissmann-Meijer, dankzij haar dubbele nationaliteit, Kamp Westerbork kunnen verlaten en is zij via een kamp in Vittel (Frankrijk) naar haar echtgenoot in Engeland gereisd. Daar hebben Aby en Eef definitief gekozen voor de schrijfwijze Wiseman. Er werden nog twee dochters geboren: Sylvia [1944] en Annette [1946]. Zij hadden een broertje, maar wat zij van hem kwamen te weten, kwam door een paar foto's en wat hun ouders zich van hem herinnerden. Ino heette nog Weissmann, zijn tweezussen dragen de naam Wiseman.

Ik noemde de naam Herman. Dan bedoel ik Herman Izaäk Meijer, Ino's oom dus. Zijn vrouw, Charlotta Meijer-Rozeboom werd samen met haar zoontje, Leo (foto hiernaast met zijn moeder), een neefje van Ino, op 6 oktober 1944 in Auschwitz vermoord.

Over Leo, die in Zwijndrecht woonde en 9 jaar geworden is, schreef Martine Letterie het boek 'Groeten van Leo. Een kind in kamp Westerbork'. Het bevat foto's en tekeningen, ook originele tekeningen van Leo. Het is een boek, dat je uit wilt lezen en je aan het denken zal zetten!

Na de oorlog hertrouwde Herman Meijer. Er werden 3 kinderen geboren: Leo [1948 – je begrijpt waarom hij die naam draagt], Hilde [1950] en Frans [1952].

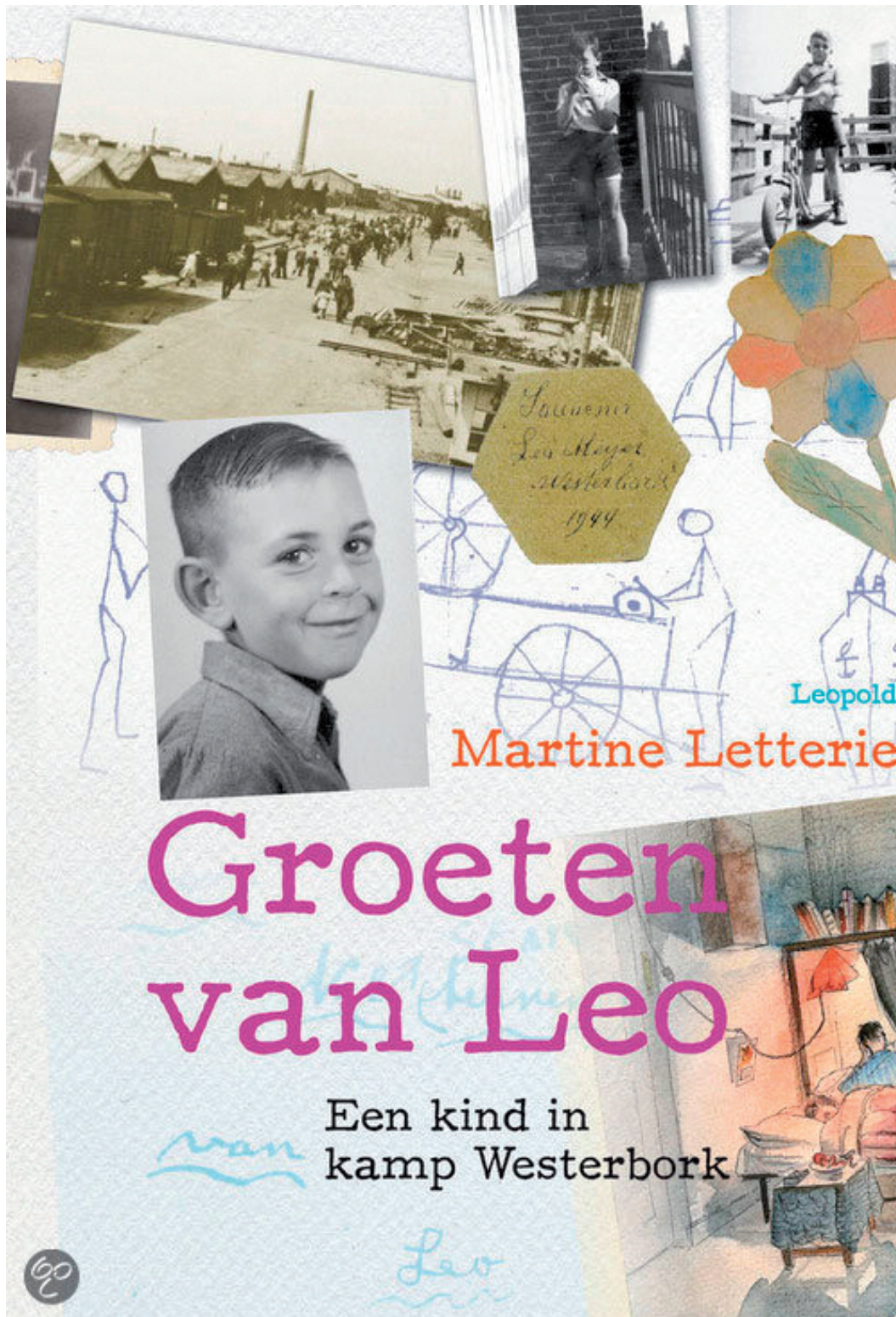
Hoe ik dat allemaal weet? Door Ino's neef, Frans. Je hoort verhalen over Joodse kinderen en ik hoop dat je door dit verhaal begrijpt: Ja, zij hoorden bij een familie, ze hadden ouders en grootouders, ooms en tantes, neven en nichten.

Gebaseerd op gesprekken met en mails van Frans Meijer, met foto's uit zijn archief. Ook de sites van Stolpersteine-Dordrecht en Stolpersteine-Zwijndrecht dragen belangrijke details aan.

Ino Weissmann, Stadhoudersweg 121 a
Rotterdam, 23 februari 1942- Kamp Westerbork, 24 april 1943

zoon van Abraham Weissmann en Eva Esther Weissmann-Meijer (dus: sinds de oorlog Wiseman-Meijer).

De omgehakte stamboom

Je hoort verhalen, zoekt op internet naar informatie over de kinderen die de school uitgekozen heeft. Je bent blij, dat je van het kind over wie je allerlei dingen nazoekt, weet op welke school het zit. Soms weet je zelfs wie er bij hem of haar in de klas zaten toen de oorlog uitbrak. Een klassenfoto is helemaal bijzonder. Je vraagt je af: Had zij veel vriendinnen? Of: zijn de jongens om hem heen vrienden met wie hij voetbalde?

Je weet dat de Joodse kinderen uit Rotterdam steeds minder mochten: niet meer met de bus of tram rijden, geen fiets bezitten, niet op hun school blijven. En: een ster op hun kleding dragen. In juli 1942 valt de oproep om zich te melden in de bus.

Zentralstelle für jüdische
Auswanderung Amsterdam
Adama v. Schelleplein 1
Telefoon 97001

1

Nº 22706

OPROEPINGI

Aan Rosetta den Hartog L 1 No. 12
Ridderkerk, Oostendam D50

U moet zich voor eventuele deelname aan een, onder politietoezichtstaande, werkverruiming in Duitsland voor persoonsonderzoek en geneeskundige keuring naar het door-gangskamp Westerbork, station Hooghalen, begeven.

Daartoe moet U op 14 AUG 1942 om 20 uur
op de verzamelplaats ENTREEPOSTHUIS 24 ROTTERDAM aanwezig zijn

Als bagage mag medegenomen worden:

- 1 koffer of rugzak
- 1 paar werklaarzen
- 2 paar sokken
- 2 onderbroeken
- 2 hemden
- 1 werkpak
- 2 wollen dekens
- 2 stel beddengoed (overtrek met laken)
- 1 eetnap
- 1 drinkbeker
- 1 lepel en
- 1 pullover

handdoek en toiletartikelen

en eveneens marschprovand voor 3 dagen en de voor die tijd geldige distributiekaarten.
De mee te nemen bagage moet in gedeelten gepakt worden.

a. **Noodzakelijke reisbehoeften**
daartoe behooren: 2 dekens, 1 stel beddengoed, levensmiddelen voor 3 dagen, toiletgerei, etensbord, eetbestek, drinkbeker,

b. **Groote bagage**
De onder b. vermelde bagage moet worden gepakt in een stevige koffer of rugzak, welke op duidelijke wijze voorzien moet zijn van naam, voornamen, geboortedatum en het woord „Holland”.
Gezinsbagage is niet toegestaan.
Het voorgaande moet nauwkeurig in acht genomen worden, daar de groote bagage in de plaats van vertrek afzonderlijk ingeladen wordt.
De verschillende bewijs- en persoonspapieren mogen niet bij de bagage verpakt worden, doch moeten, voor onmiddellijk vertoon gereed, medegebracht worden.
De woning moet ordelijk achtergelaten en afgesloten worden, de huissleutels moeten worden medegenomen.
Niet medegenomen mogen worden: levend huisraad.

K 372

Op die brief staat met grote letters: OPROEPING! Rechtsboven zie je een nummer. Je leest: *‘U moet zich voor eventuele deelname aan een, onder politietoezichtstaande, werkverruiming in Duitschland voor persoonsonderzoek en geneeskundige keuring naar het doorgangskamp Westerbork, station Hooghalen, begeven. Daartoe moet U op 14 augustus om 20 uur op de verzamelplaats Entrepôtstraat Loods 24 Rotterdam aanwezig zijn.’*

Er staat ook in welke bagage zij mee mogen nemen, en: dat ze ‘marchproviand’ bij zich moeten hebben. Zij moeten dus zelf voor voedsel zorgen op de reis. Op de achterkant van de brief is een vervoerbiljet afgedrukt. Wat moet je met zo’n zinnetje, dat ze niet voor de reis naar Westerbork hoeven te betalen? Zij hebben toch ook niet gevraagd om deze reis te maken?!

Op donderdag 30 juli 1942 – in de krant van die dag staat, dat het een onbewolkte, zonnig warme dag zal worden - melden de eerste Rotterdamse Joden zich met hun zomerse bagage aan de poort van Loods 24. Zij komen met de tram, bus of lopend. Van de Stieltjesstraat rijdt de trein via het rangeerterrein IJsselmonde naar Station Delftsche Poort richting Utrecht, Zwolle en Hooghalen. Dan moet er nog 5 km gelopen worden naar Westerbork.

Op maandag 3 augustus worden de Joodse Rotterdammers naar Auschwitz gedeporteerd. De trein bestaat uit 10 wagons met 1013 Joodse inwoners van Rotterdam. 261 van hen zijn kinderen; van 150 staan de namen op het Joods Kindermonument. Je kunt denken aan een buurmeisje met wie je naar school loopt en dat naast je zit, of aan de jongen die bij het voetballen altijd als eerste gekozen wordt, omdat hij zo vaak scoort. Op een bepaald moment zeggen de nazi’s, dat zij niet meer naar hun school mogen blijven. Ze moeten naar een Joodse school. Nee, je kunt nooit meer bij de buurjongen achterop springen.

Maar: er zijn toch ook kinderen bij, die zo klein zijn dat zij gedragen moeten worden. Hoe kan een kind van 3 maanden nu werken?! Wat heeft deportatie dan voor zin? Met zo’n klein kind moet je in de kinderwagen gaan wandelen in het park om de hoek.

Bij dat eerste transport zitten 150 kinderen. Later volgen de andere 533 kinderen. Voor medeleerlingen betekent dat: klasgenoten die niet meer op school mogen blijven. Wat zeg je, als je elkaar tegenkomt? Wat hebben burens of vrienden in die situatie tegen elkaar gezegd? Misschien hebben zij langs de kant of achter het raam gestaan toen zij naar de tram liepen? Hé, daar loopt Max met zijn zusje Cili op de arm. Hebben zij elkaar gegroet of alleen maar naar elkaar gekeken?

Er woont op nummer 95c geen vriendje meer, ook je vriendinnetje staat niet meer op je te wachten. Wie wil er nu op die lege stoelen in de klas zitten? Als er schriften worden uitgedeeld, blijven er een paar over. Je begrijpt: zij zitten niet meer in onze klas, maar ... daar horen zij eigenlijk wel!

Ik denk aan een spel, dat op de televisie uitgezonden wordt. Na elke aflevering valt er iemand af. Daarom eindigt de aflevering met een foto van de deelnemers. De afvaller verbleekt als het ware. Die staat er nog wel op, maar doet niet meer mee.

Dat is wat op de basisscholen van de stad gebeurde. Kijk eens naar een klassenfoto van de Joodse school aan de Molenwaterweg. (zie foto op pagina 20) Na elk transport zijn er leerlingen die ‘s morgens niet meer in de klas zitten. Zij zijn weggehaald van huis. Ze worden doorgestreept in de leerlingenlijst.

Als je de lijst met de namen van de 686 vermoorde Joodse kinderen zou bekijken, zie je bij die 150 van het eerste transport dezelfde datum van overlijden staat – of moet hier ‘vermoord’ gezegd worden? Dag: woensdag 5 augustus 1942; plaats: Auschwitz.

Zo zijn er nog heel wat oudere mannen en vrouwen die hen niet vergeten zijn. Een oma die naast dat vriendinnetje woonde en haar naar de tram heeft zien lopen, die haar en de familie naar Loods 24 bracht; of ben je één van de buurmeisjes die hun buurjongetje Sally om de vrachtwagen zagen springen - zo blij was hij, dat hij voor het eerst van zijn leven met een vrachtwagen mee mocht rijden.

Vaak vinden zij het heel moeilijk om daarover spreken. Het verdwijnen van die jongens en meisjes doet nog steeds pijn. Doen ze dat wel, dan, vertellen ze bijv. dat ze allemaal hadden een koffertje met daarop hun naam en voornaam. Er stond ook hun geboortedatum en ‘Holland’ op. Daar gaat Sally, daar loopt Roosje, Benjamin is er ook. Daar, Marianne hand in hand met zusje Hetty. Zij konden niet meer mee op kamp of naar het voortgezet onderwijs.

In de OPROEPING! staat ook dat er geen ‘levende huisraad’ mee mocht worden genomen. Waar zijn al die honden, katten en konijnen gebleven? Je houdt toch van die dieren?! Zij hebben een naam en je verzorgt ze.

De oproep valt in de bus bij burens, bij ouders van vriendjes en vriendinnetjes, van de kinderen met wie je buiten speelt. En dat, omdat iemand zei, dat zij niet in de stad mochten blijven wonen, ja, niet in ons land thuis hoorden.

Weet je wat? Ik lees een paar namen hardop, zodat jij en ik hen niet vergeten. Kijk naar de lege stoelen in de klas. Daarop hadden zij moeten zitten. Ze hoorden gewoon in de klas!

Ik zei net iets over een spel op de t.v. waarvan de deelnemers die afvallen op de foto vervagen. Maar, dit was geen spel. Wat er met de Joden gebeurde, was afschuwelijk echt. Zij werden weggehaald, weggekrast - waardoor een elftal spelers miste, een klas leerlingen missen moest en huizen in de straat leeg kwamen staan.

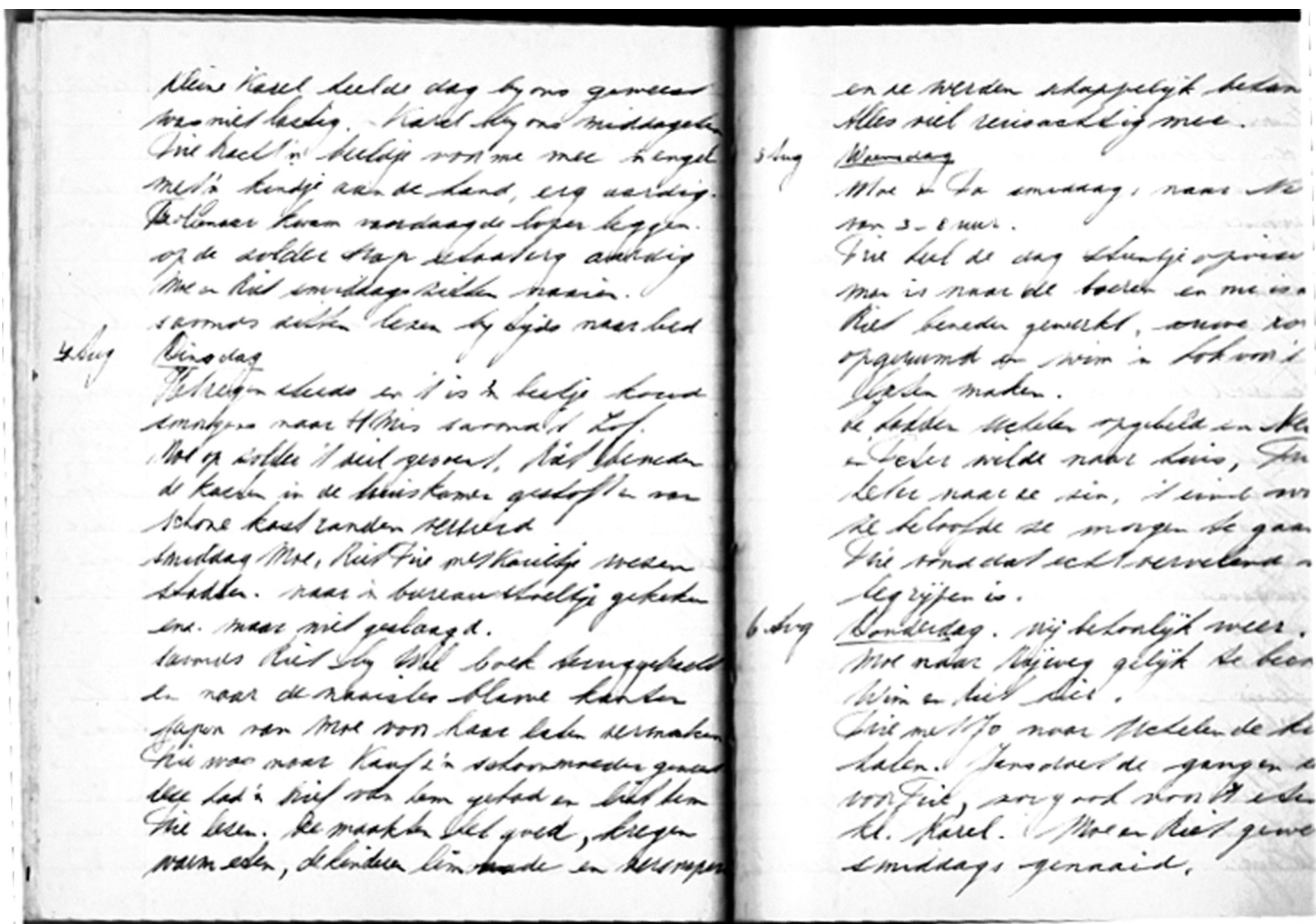
Betti Kaufman

Ik doe het andersom. Juist door namen te noemen halen wij hen erbij. Mag ik je voorstellen aan Betti Kaufman? Wil ik het goed doen, moet ik zeggen: Betti Bertha Kaufman. Zij werd op 5 maart 1931 in Rotterdam geboren en kreeg dezelfde naam als haar oma van vaderskant.

Betti was enig kind. Met haar vader en moeder woonde zij Schieweg 197b. Een buurjongen van haar zei: 'Betti? Dat is een knap meisje om te zien!'

Wat kunnen wij nog over haar en haar familieleden te weten komen? Kunnen wij hen 'zichtbaar' maken?

Nee, een foto van haar is er niet. Ik weet dat haar vader Joachim Kaufman heet en haar moeder Vrouwtje Kaufman-van den Berg. Peter Zwankhuizen woonde met zijn grootouders en ouders aan de rechter Rottekade 87, boven het pakhuis van zijn opa. Die grootvader had een grossierderij in koek, chocolaterie en suikerwerken en daar werkte Betti's vader. In de dagboeken schrijft een tante van Peter over Betti en haar ouders.

Zij vertelt over het bezoek van familie Kaufman op zondag 10 mei 1941. Zij lieten de sterren zien die ze op hun kleding moesten naaien. Zij waren erg bang, zet ze erbij. Maar de familie durfde niet onder te duiken en ook wilden zij Betti niet achterlaten om haar 'later' weer op te halen.

Dan valt ook bij familie Kaufman de oproep in de bus om naar Loods 24 te komen. Op donderdag 29 juli 1942 moeten zij zich melden. De volgende dag vertrekt het eerste transport van de Stieltjesstraat naar Westerbork.

Op maandag 3 augustus worden Joachim en Vrouwtje Kaufman met Betti met transport 7 naar Auschwitz gedeporteerd. Betti en haar moeder zijn er op woensdag 5 augustus vergast. Haar vader wordt op 30 september vermoord. Van de 686 kinderen op het Joods Kindermonument zaten er 150 in dit transport. Zij werden allemaal op die woensdag vergast. Hun namen staan op het Joods Kindermonument. Betti is een van hen.

Familie

Maar niet alleen zij! Het gezin Kaufman maakte deel uit van een familie, van het gezin van Mozes van den Berg en Roosje van den Berg-Velleman. Zij hadden zes kinderen en daardoor ook 6 aangetrouwde kinderen.

Samen hadden die 15 kleinkinderen. Naast Betti worden er nog 6 van deze kleinkinderen op het monument genoemd. Wacht, ik noem hun namen: Leo van den Berg, Roosje van den Berg, John Hamburger, Max van Been, Cili van Been en Kitty van Been.

Niemand van de 29 familieleden overleefde de oorlog, bij allemaal staat er dezelfde plaats: Auschwitz. 13 van hen hebben achter hun naam als datum van overlijden 5 augustus 1942. Naast de 7 kinderen zijn dat: Vrouwtje Kaufman van den Berg, Elizabeth Hamburger-van den Berg, Roza van den Berg-de Wolf, Max van den Berg, Esther van Been-van den Berg en Abraham van Been. Zij woonden, op een gezin na, bij elkaar in de buurt – Schieweg, Bergselaan, Heemskerkstraat.

*Onder de foto staat:
Verloren maar nooit vergeten
Aan de zijkant: Zij zijn door
de vijand vermoord, alleen
omdat zij Joden waren, Juli
1942*

Zij vierden hun verjaardagen, gingen naar school of naar hun werk. De kinderen speelden met elkaar op straat. En zij gingen ook samen in de trein naar Westerbork, naar Auschwitz. Zaten zij samen in een wagon? Zeg je dan iets tegen elkaar? Praat je nog ergens over? Niemand wist wat er gebeuren zou. Ja, zij waren met elkaar op weg, in de trein. Een paar dagen later werd hun leven uitgewist, werd hun stamboom omgehakt. De datum komt maar terug: 5 augustus 1942. 150 Joodse kinderen en leerlingen uit Rotterdam.

Een teken in de stad

Ik heb dit voor jou opgeschreven. Je kent hun naam en weet dat zij net als jij en ik in Rotterdam woonden. Stoelen in de klas bleven leeg, huizen raakten onbewoond. Zij verdwenen uit ons leven, uit Rotterdam. Wij noemen hun namen. Het Joods Kindermonument staat als een teken in de stad – vergeet hen niet!

Met dank aan Huib van der Steen en Peter Zwankhuizen voor hun informatie en spoorwerk.

Max en Leo van den Berg

Niet zomaar een klassenfoto

Deze foto is in 1942 gemaakt. Je ziet de 30 leerlingen van klas 3 [nu zeggen we: groep 5] van de Joodse lagere school aan de Molenwaterweg 56 A in Rotterdam met hun leerkracht, de heer Van Dantzig.

Wie was er altijd haantje de voorste? Met wie kon je veel lol hebben? Wie vond het moeilijk om mee te doen? Wie werd als laatste gekozen bij gymnastiek? Wie kwam er op voor degene die gepest werd?

Een klas, denk ik, zoals die van jullie. Maar ... niemand van deze klas had ervoor gekozen op deze school te zitten. Met ingang van 1 september 1941 waren Joodse kinderen nl. verplicht naar aparte Joodse scholen te gaan.

Ik ken het verhaal van een meisje, dat elke dag met haar zusje en broertje naar de Molenwaterweg liep. Voor hen betekende dat: elke dag lopen - vanaf het Toepad, d.i. bijna buiten de stad, waar zij woonden in het huis bij de Joodse begraafplaats, waar hun vader opzichter was - naar school.* Kun je je dat voorstellen? 's Morgens anderhalf uur heen en 's middags weer die tijd terug.

Regelmatig kwamen leerlingen niet meer opdagen. Zij waren van huis gehaald en *vertrokken, onbekend waarheen*.

Als eerste stel ik je graag voor aan Sophia Aandagt, die 'Fietje' genoemd werd. Het is het meisje vooraan in het midden. Ja, met een bril! Zij woonde samen met haar ouders en zusje Marianne in de Van Houtenstraat 20c in de wijk Blijdorp. Samen zaten zij 'School voor GLO nr.A169'. Kort na de bevrijding ook bekend als Helen Parkhurst School, die nu de Dalton OBS De Margriet heet en in de Nolensstraat 44 staat.

Op die school zaten 30 Joodse kinderen. Van twintig van hen staat de naam op het Joods

Kindermonument. Al die namen staan in een dik boek, waarin de schooladministratie uit de jaren 1940-1942 bijgehouden is. Als er achter de naam een rode 'J' staat, weet je dat het een Joods kind was.

In de herfst van 1942 waren alle Joodse kinderen naar de school aan de Molenwaterweg vertrokken. Het schoolhoofd heeft niet alleen vermeld dat een Joodse leerling weg was gegaan; hij vermeldde ook wanneer dat was, en: waar de leerling heen was gegaan. Soms staat er '*vertrokken naar Amsterdam*' – een paar keer noteerde hij '*vertrokken naar Duitschland*'. Later is het niet meer dan '*Niet opgekomen.*'

Iedereen kijkt naar de fotograaf. Sommigen kun je bijna niet zien. Anderen zijn rechtop gaan zitten, zo van: 'Ik ben er ook, hoor! Zie je mij?' Zij zitten op houten schoolbanken. Die hadden kastjes, waar ze hun spullen in kwijt konden en voor elke leerling een inkt-potje, want er werd geschreven met inkt. Telkens moest je de pen indopen. Soms viel er een druppeltje op je papier. Dat kon enorm vlekken. Bij een penhouder hoorde een inktlap: was je klaar met schrijven, dan kon je de inkt van het pennetje vegen.

Wij bekijken de foto van links naar rechts. Op de eerste rij zit helemaal links een jongen van wie ik de naam niet weet. Naast hem zitten Mijntje Belia Koppels, Gizela Minc en Henny Knap. Op de rij erachter ontmoet je David Ossendrijver, Betsy Jacobs – ja, die met verband op haar rechteroog, Ineke van der Heim (*zij heeft de oorlog overleefd*) en Fietje Aandagt.

Van de rij daarachter weet ik alleen hoe de twee meisjes rechts heten: Kaatje Ensel en Doortje van der Horst. Tussen hen zie je op de bank achter hen Marjan Bouwman – ja, dat meisje met het witte kraagje (*zij heeft de oorlog overleefd*). Naast haar zie je Henny Manasse. Voor de deur zit Julius Monderer (die Boppo genoemd werd) en naast hem Henny (officieel Hinda) Sanders. Hoe doe je dat met twee meisjes met Henny als roep-naam? Dan moet je altijd precies zeggen wie je op het oog hebt!

Van de eerste jongen die bij de ramen staat, weet ik geen naam. Naast hem staat Joop Koning (*hij heeft de oorlog overleefd*), dan weer iemand die ik geen naam heb kunnen geven. Dan zie je de tweelingbroer van Henny Sanders, Abraham. Links naast de heer Van Dantzig (*hij heeft de oorlog overleefd*) staat Hartog Berkelouw. ** Voor hem zie je, zittend, Joop Koning (*hij overleefde de oorlog*). De laatste naam die ik weet, is de leerling onder het schilderijtje, tussen die twee jongens, nl. Simon de Winter.

Een klassenfoto vertelt een verhaal – wat zou ik je graag alle namen willen kunnen geven en je iets meer vertellen over wie ze waren. Waar ze woonden, met zijn hoeveel zij thuis waren en wat zij graag deden, als ze niet naar school hoefden. Leerlingen, die wel in onze Rotterdamse klassen hoorden!

Kijk nog eens naar deze klas! Het waren leerlingen zoals jullie, die over later droomden, op het schoolplein met elkaar speelden en ... er ineens niet meer waren! Hun namen staan vermeld op de stalen cirkel van het Joods Kindermonument! Wij vergeten hen niet!

Met dank aan Ben Herbergs, die ons mee laat kijken in het boek met de leerlingenadministratie van nu Openbare Daltonschool De Margriet.

*Vertel hierbij het verhaal 'Reünie zonder kinderen' uit de handleiding.

** in het verhaal 'Sally uit de Schepenstraat' hoor je iets meer over Hartog.

Wat er na het maken van de klassenfoto gebeurde

Twee verhalen die twee broers verbinden

David Ossendrijver

Hij kijkt je aan vanuit de klas. Je kunt hem aanwijzen. ‘Dát is David Ossendrijver!’ Wat kunnen we over hem te weten komen?

Op www.joodsmonument.nl ontdekken we, dat David op 5 september 1932 geboren werd. Hij woonde met zijn ouders, Sientje Sanders, het jongste zusje van zijn moeder, en Levie Ossendrijver, de jongste broer van zijn vader, op Schieweg 91c.

Zij waren thuis met zijn vijven: vader Simon Ossendrijver, moeder Rosette Ossendrijver-Sanders, tante Sientje Sanders, oom Levie Ossendrijver, en David. En je ziet bij hen allemaal staan, dat zij in Polen gestorven zijn. Weer klinkt die naam – Auschwitz! Kun je je voorstellen dat op een monument de woorden ‘*Nooit meer Auschwitz*’ gezet zijn?!

Op 6 januari 1943 verscheen David niet meer op school. Het gezin was nl. ondergedoken op het Pijnackerplein, maar het bleek geen veilige plek. Vader en moeder Ossendrijver, hun zoon David en een broer van Roos, Jacob Josua Sanders – Jaap – vonden een ander onderduikadres in Molenschot bij Gilze-Rijen. Op 15 februari 1944 werden zij gearresteerd en naar Westerbork afgevoerd.

Daar werden zij in Barak 67 geplaatst. Dat was de strafbarak. Daarin kwamen de ondergedoken Joodse Nederlanders terecht, die opgepakt waren. Je mocht van de bezetter niet verhuizen en onderduiken was ergens anders gaan wonen, dus: daar stond straf op. Zo kwamen ook Anne Frank en haar familie kwamen in deze barak terecht.

Op 5 april 1944 vertrok het gezin Ossendrijver naar Auschwitz. Moeder Roos en David werden vermoord. Vader Simon en zijn zwager Jaap werden kort na aankomst overgeplaatst naar Kommando Gleiwitz. Jaap overleefde de oorlog. Hij was getraumatiseerd en werd uiteindelijk opgenomen in de Sinai-kliniek. Hij vertelde, dat Simon in de nacht van 5 op 6 augustus overleden was.

Dat was het eerste verhaal. Ik moet je vertellen hoe ik dat te weten gekomen ben. Dat noem ik het tweede verhaal.

Een verhaal dat je ook horen moet!

Er gebeurde iets bijzonders. Ik ontmoette iemand die zich aan mij voorstelde als Josua Ossendrijver. Ik keek op en stelde de vraag die jij, denk ik, ook gesteld zou hebben: ‘Bent u soms familie van David Ossendrijver?’ Hij knikte, moest slikken en zei: ‘Ja, maar daar hoort wel een verhaal bij!’

Hij liet me het boek zien, dat hij in zijn hand hield. Op het omslag stond zijn naam en de titel was ‘*Verdoezeld verleden*’. Als iets verdoezeld wordt, blijft er iets verborgen of wordt iets niet helemaal verteld. Dat overkwam Josua. Wacht, we luisteren naar hem.

Klaas Slegt

‘Ik ben inderdaad familie, om precies te zijn een broer van David! Nou, ja, eigenlijk een broertje! Ik werd geboren op 9 november 1943 in Rotterdam. Op dat moment waren mijn ouders en David ondergedoken. Het onderduikadres bleek niet veilig. Als je daar bent met een baby die weleens huilt, terwijl je hartstikke stil moet zijn, kun je ontdekt worden.

Mijn moeder nam toen een moeilijk besluit. Zij besloot om mij aan haar beste vriendin, Annie, te geven. Ik werd in een sjaal gewikkeld en naar mijn pleegouders gebracht. Er was afgesproken dat nooit aan iemand te vertellen. Ik werd aangegeven bij de Burgerlijke Stand in Rotterdam als zoon van Henk en Annie Slegt en ze gaven mij de naam Klaas. Henk en Annie hadden geen kinderen gekregen en waren blij met me.

Ik heb altijd gedacht dat er dingen niet klopten. Ik heb overal geprobeerd informatie te krijgen. Zo heb ik lang gezocht in het boek *'Kaddisj'* – daarin staan de namen van alle omgekomen Joodse Rotterdammers. Ik kwam tot de conclusie: er is maar één gezin, dat voldeed aan wat ik wist en dat waren Simon Ossendrijver, Roos Sanders en David'.

Met die gegevens ging Klaas – want zo heette hij immers op dat moment - naar een nicht van zijn moeder, Beppie. Eerst wilde zij niets zeggen, maar Klaas drong heel erg aan. Het kon niet anders dat het zoals hij dacht. En Beppie bevestigde dat. Daarom weten jij en ik nu hoe het met David na de klassenfoto verder ging. Maar, dat heeft ook alles te maken

met Josua. Hij wist nu hoe de vork in de steel zat. Hij wist wie hij was. Hij had verdriet om de ouders die hij nooit gekend had, om het broertje met wie hij nooit had kunnen spelen. Hij begreep niet waarom er zolang door iedereen die het verhaal kende tegenover hem gezwegen was.

Klaas Slegt wordt Josua Ossendrijver

Hij veranderde zijn naam. Hij was niet langer Klaas Slegt. Hij ging de achternaam van zijn biologische ouders gebruiken, Ossendrijver. Als voornaam koos hij Josua, een naam die de vader van zijn moeder ook droeg.

Als je eenmaal weet wie je bent en wat er allemaal gebeurd is, wil je met eigen ogen zien waar het zich allemaal afspeelde. Josua ging kijken op de plaatsen waar zijn ouders en broertje gewoond hadden. Zo kwam hij in het huis op Schieweg 91c, liep hij rond in het huis – een café met de naam *'Schutterslust'* – in Gilze-Rijen en bezocht Kamp Westerbork. Hij wilde weten waar Barak 67 gestaan heeft. En hij ging naar Auschwitz, waar hij 'steentjes' voor zijn ouders en David neerlegde. Dat verhaal schreef Josua Ossendrijver op in *'Verdoezeld verleden'*.

Met veel dank aan Josua Ossendrijver, wiens verhaal hier verteld werd, moest worden.

N.B.

Ida Vos, schrijfster van o.a. ‘Wie niet weg, is wordt gezien’, brengt wat zij voelt bij het zien van haar klassenfoto als volgt onder woorden.

Klassenfoto 1942

Vijf en dertig kinderen ....

vier kunnen nog ervaren

wat het betekent

in een donkere la

ver weg

gezichten te bewaren.

Ook op de klassenfoto's van klas 3 van de Joodse school aan de Molenwaterweg kunnen we 4 leerlingen aanwijzen, die na de oorlog konden vertellen met wie zij in de klas gezeten hadden. Wij weten een heleboel namen en kunnen aanwijzen wie de oorlog overleefd hebben en wie niet. We kennen de naam van de 686 vermoorde Joodse kinderen uit Rotterdam – *zij horen in onze klassen!*

Over de klassenfoto

Je kijkt naar de foto en hoort namen van wie er in deze klas van de Joodse school aan de Molenwaterweg zaten. Door te kijken op *Joods Digitaal Monument* kun je meer over hen te weten komen. Bijv.: Waar woonde Sophia Aandagt? Wie waren haar ouders? Had ze broertjes of zusjes? Woonde iemand uit de klas bij haar in de buurt?

Monderer

Ik was bezig met de lijst van de 688 Joodse kinderen en kwam daarin 6x de naam Monderer tegen. Hun voornamen waren: Benjamin, Isidor, Jakob, Jenny, Julius en Julius [je hoorde dat zijn roepnaam *Boppo* was]. Vier van de neefjes en de nichtjes waren in Rotterdam geboren, 2 in Mannheim [D].

Leven en dood

Ik zei neefjes en nichtjes, want hun vaders, Samuel en Bernard, waren broers en kwamen uit Polen, uit het stadje Oswiecim. Nu moet je opletten! Bij Oswiecim lag het kamp Auschwitz. In Oswiecim waren hun vaders [en de moeder van Julius, Jakob, Jenny en Sidi] geboren. Ineens drong het tot me door: waar hun leven begon, eindigde het ook. Oswiecim zou je kunnen zeggen, heeft te maken met ‘*leven*’; Auschwitz met ‘*dood*’. Woonden er nog familieleden, toen de trein op weg naar het kamp het stadje passeerde?

Bernard Monderer had in Rotterdam een bedrijf, hij importeerde smeeroliën en vetten. In het politiearchief staat, dat zij naar Nederland gekomen waren, omdat Joden door de Duitse bezetters slecht behandeld werden. Het ging om een tijdelijk verblijf, had hij gezegd, toen hij met zijn gezin in Rotterdam kwam wonen. Er werden kinderen geboren, en die gingen er naar school.

N.B.

Toen ik *Oswiecim* en *Auschwitz* zag staan, moest ik denken aan een foto, die ik op internet vond. Deze werd gemaakt in de Duitse stad Kiel in 1932. Wat zie je? Een kandelaar, die voor het raam staat. Deze kandelaar hoort bij Chanoeka, een feest dat de Joden vier en acht dagen duurt. Elke dag wordt er een kaars extra aangestoken. Op de achtste dag branden alle acht lichten!

Kijk eens uit het raam! Wat zie je? Ja, een vlag met een hakenkruis – de vlag van de nazi's. Vóór het raam de Joodse kandelaar die licht verspreidt en erachter de vlag met het hakenkruis die voor Joden en andere groepen het licht uit wilden blazen. Je kunt zeggen: ook een plaatje met 'leven' en 'dood'.

150 Joodse kinderen onder de dertien jaar

Zij maakten deel uit van het eerste transport Rotterdamse Joden, dat op maandag 3 augustus uit Westerbork vertrok en op woensdag 5 augustus 1942 in Auschwitz arriveerde

*geen album om in te bladeren
wel namen in een cirkel van staal*

*lees met me mee
we noemen hen
één voor één
waarom zwijg je?
zij en zij en hij
waren net zo oud als ik*

*kinderen uit de klas
plotseling absent
het leek verstoppertje spelen
maar niemand
die hen vinden kon*

*we noemen hun namen
herinnering legt vergeten het zwijgen op*

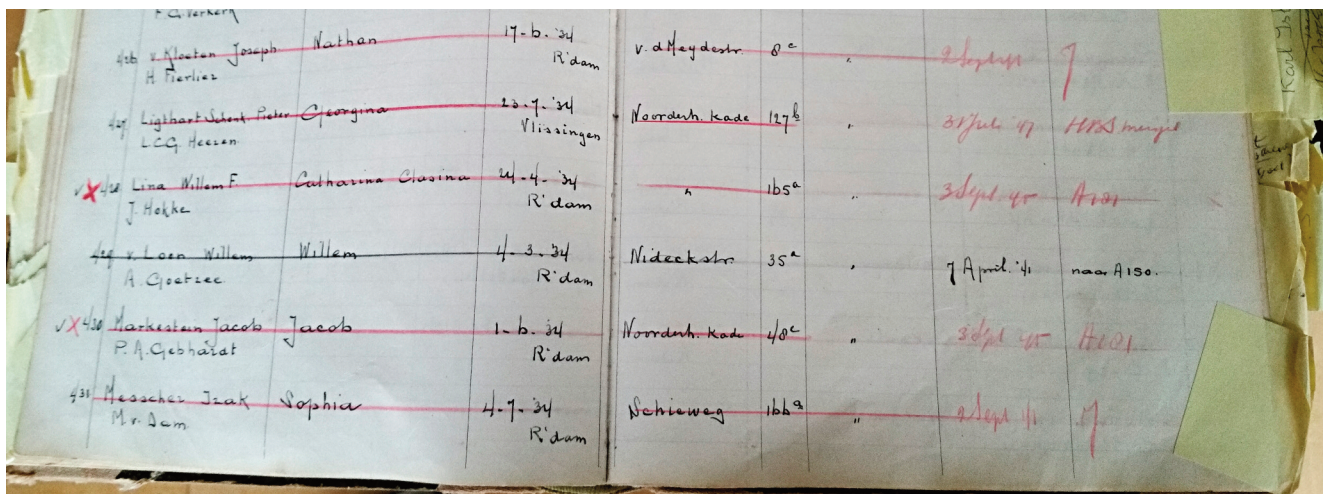
*150x kinderen jonger dan dertien
verdwenen uit Rotterdam
150x dezelfde notitie
5 augustus 1942
Auschwitz*

Wij noemen hun namen

Aandagt, Marianne
 Aandagt, Sophia
 Allemans, Betje
 Arend den, Dora
 Arend den, Jaantje
 Bamberg, Henri
 Bamberg, Lena
 Bannet, Jansje
 Bannet, Louise
 Been van, Cili
 Been van, Kitty
 Been van, Max
 Bekkers, Abraham
 Bekkers, Joël
 Berg van den, Leo
 Berg van den, Roosje
 Bever van, Jacob

Cohen, Isack Elias
 Cohen, Jakob
 Cohen, Kaatje
 Cohen, Levie Marcus
 Cohen, Pauline
 Cohen, Rebecca
 Cohen, Rudolf
 Cohen, Sara
 Dagloonder, Abraham
 Dagloonder, Jacob
 Dagloonder, Joseph
 Dagloonder, Mirjam
 Dam van, Carla
 Dam van, Carolina
 Dam van, Klaartje
 Dam van, Klaartje
 Dam van, Klara

Bobbe, Asscher Lazarus
 Bobbe, Joël
 Boekbinder, Meijer
 Braasem, Branca
 Braasem, Johanna
 Braasem, Johanna
 Braasem, Samuel
 Bremer, Eva
 Bremer, Joseph
 Coevorden van, Roza Elisabeth
 Cohen de Heer, Jacob
 Cohen, Benedictus
 Cohen, Bob
 Cohen, Harry Dolf
 Cohen, Hetty
 Cohen, Hetty Elly

Dam van, Louis
 Dam van, Philip
 Dam van, Salomon
 Danielson, Léon
 Degen, Rebecca
 Drees, Saul
 Drees, Susanna
 Eljon, Rosette
 Fierlier, Abraham Samuel
 Fierlier, Betje
 Fierlier, Charlotte
 Fierlier, Mietje
 Fierlier, Saartje
 Flora, Anna
 Flora, Rebecca Christina
 Frank, Georg

Fransman, Elizabeth
Fransman, Jacob
Fransman, Judith
Fransman, Simon
Frenk, Benjamin Abraham
Frenk, Eduard
Gelderen van, Isaïc
Gelderen van, Sally
Gobets, Levie
Godschalk, Jansje
Godschalk, Rebecca
Goldsteen, Louis
Haagman, Jozua
Haagman, Sara Lea
Hamburger, John
Hasselt van, Sara
Hasselt van, Sara
Israël, Elisabeth
Jacobsohn, Jacob Mozes
Jong de, Andries
Jong de, Jonas
Jong de, Roosje Sientje
Jong de, Samuel Jacob
Kalkoen, Frieda
Kalkoen, Gretha
Kalkoen, Léon Maurits
Kalkoene, Betje
Kaminski, Lia
Kar van der, Engeltje
Kar van der, Grietje
Kar van der, Marcus
Kar van der, Sientje
Kaufman, Betti Bertha
Kesner, Léon
Kesner, Maud Nanette Evaline
Klein, Sientje Klaartje
Kloeten van, Hartog
Kokernoot, Rosette
Kornalijnslijper, Leentje
Leeuwe de, Louis
Leeuwen van, Benjamin
Leons, Sara
Lier van, Esther
Lipschits, Levi Meijer
Mok, Leentje
Monczki, Gusto
Mosbach, Eliazar Leo
Neter, Emanuel
Nooitrust, Josef Louis

Nooitrust, Sara
Ossedrijver, Abraham
Ossedrijver, Hartog Levie
Ossendrijver, Levie
Parser, Betje
Parser, Mietje
Peekel, Michel Harry
Ploeg van, Barend Juda
Ploeg van, Judik
Sanders, Jacob
Sanders, Leendert Meijer
Sanders, Saartje
Schaufel, Micha
Sitters, Joël
Sitters, Rebecca
Sitters, Salomon Levie
Tammerijn, Abraham Hartog
Tokkie, Esther
Tokkie, Lenie
Trijtel, Hartog
Trijtel, Jacob
Trijtel, Roosje
Trommel van, Heintje
Trommel van, Heintje
Trommel van, Izak
Vas Nunes, Clara Debora
Veldman, Alida Jeanne
Velleman, Alexander Hartog Louis
Velleman, Betje Catharina
Velleman, Katharina Bertha
Velleman, Louis Alexander
Vries de, Aron
Vries de, David
Winter de, Grietje
Winter de, Sophie Cornelia

